

Рк 25
С 77

СТАРА УКРАЇНА

1925р.

№ 6

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

Шифр Я5-С47 Інв. № 86163 X

Автор Сторо Україна: Часопис

Назва Четверт і культура
№6

Місце, рік видання Львів, 1925

Кіл-ть стор. [7], С. 99 - №6 с. 114.

-\\- окр. листів _____

-\\- ілюстрацій _____

-\\- карт _____

-\\- схем _____

Том _____ частина _____ вип. №6

Конволют _____

Примітка:

СТАРА УКРАЇНА

ЧАСОПИС ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ

1925

ЛЬВІВ

VI

86163²

АНЧУЗНА

АННА ЯРОСЛАВНА Й ЇЇ ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС

ЗМІСТ.

АННА ЯРОСЛАВНА — КОРОЛЕВА
ФРАНЦІЇ.

(З двома портретами, автографом
і гербом).

Написав Іл. Борщак (Париж) . . . 99

УКРАЇНСЬКІ ПАМ'ЯТКИ І ТРАДИЦІЇ
У ВІДНІ.

(XIII—XX ст.).

I. Галицький князь Роман Данило-
вич на престолі Австрії.

Написав Др Ів. Німчук (Відень) 104

СТАРИЙ ЛЬВІВ.

Церкви:

3. Церква св. П'ятниці (зі знімкою).

Написав В. Карпович (Львів) . . . 106

MISCELLANEA.

I. Крехівський Апостол. Укра-
їнський переклад цілого Апостола
й Апокаліпси з XVI ст. (Тимча-
сова вістка).

Подав Епп. Др Йосиф Боцян 109

II. Український Некрополь.

Доповнення й поправки. Подали:
Іл. Борщак, В. Гнатюк, Д. До-
рошенко, В. Липинський . . . 111

ХРОНІКА.

Перед 10-тими роковинами
смерти Ів. Франка. (Дезіде-
рати). Под. Ів. Кревецький . . . 113

БІБЛІОГРАФІЯ.

I. Оцінки і звіти 114

II. Нові книжки 115

Від Адміністрації.

Просимо вирівнати довги та віднов-
лювати передплату на другий піврік.

ВІД СІЧНЯ 1924 р. ВИХОДИТЬ У ЛЬВОВІ МІСЯЧНИК

СТАРА УКРАЇНА

ЧАСОПИС ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ
ПІД РЕДАКЦІЄЮ ІВ. КРЕВЕЦЬКОГО

ВИДАЄ

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

(БІБЛІОТЕКА І МУЗЕЙ).

В 1924 р. в „Старій Україні“ взяли участь: Б. Барвінський, Ол. Барвінський, Іл. Борщак, М. Возняк, Гр. Галабурда, М. Голубець, Я. Гординський, В. Дорошенко, Д. Дорошенко, М. Дужий, В. Залозецький, В. Заїкин, Ів. Зілинський, Ів. Калинович, В. Карпович, М. Кордуба, Ів. Кревецький, Ів. Крипякевич, В. Липинський, Б. Михайлович, Ів. Німчук, Ів. Огієнко, Ю. Полянський, О. Попович, Ів. Раковський, Іл. Свенціцький, М. Струтинський, К. Студинський, Ст. Томашівський, Ів. Шендрик. — Крім того друкувалися праці: В. Антоновича, М. Грушевського, Ів. Франка.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на цілий рік в краю 10 зол.; на 1/2 року 5 зол.; за границею (в Європі) 11 зол.; в Америці 2 долари (слати в реджістрованих листах). Ціна одного числа 1 зол.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ

„СТАРА УКРАЇНА“, ЛЬВІВ, ЧАРНЕЦЬКОГО 24.

СТАРА УКРАЇНА

Часопис історії і культури

1925

Львів

VI

АННА ЯРОСЛАВНА — КОРОЛЕВА ФРАНЦІЇ.

Написав ІЛЬКО БОРЩАК.

Дружині моїй присвячується.

*Tous droits réservés.
Copyright by the author.*

ЦЕНТРИ города Senlis — півтори години їзди від Парижа — стоять оточені чудовим садом руїни монастиря св. Вінкента. Більш ніж 800 років тому монастир цей засновала українська княжна Анна, дочка київ-

ського князя Ярослава, дружина Генриха I, короля Франції та мати короля Пилипа. І досі це в роковини смерті тої, що звалася „Anna Francorum Regina“, служать по ній панахиду.

Залишається на завсіди таємницею, яким чином з далекого Київа Анна опинилася на престолі Гуга Капета. Особливо це стає незрозумілим, коли згадаємо матримоніальну політику Капетингів. Ця політика була політикою володіння. Кожне подружжя мусіло придбати новий шматок землі тому, хто досі був лише королем Іль де Франса, територія якого простягалася від Сен Жермена до... Мелена. Який міг бути територіальний інтерес в подружжі з наслідницею Рюрика¹⁾?

¹⁾ Деякі французькі автори називали її Агнесою і тому Levesque в кінці XVIII ст. у спеціальному докладі Академії (Mémoires de l'Institut t. II, 68) доводив, що ніколи імені Агнеси Анна не носила. Проте на хартії короля Пилипа монастиреви Сен-Дені є підпис † Agnoe Reginoe. Теж саме імя „Agnoe“ зустрічається в хартії Пилипа монастиреви Saint-Adrien de Bethisy (в „Histoire de la ville de Beauvais par Lauvet. Rouen. 1614. 8° ст. 444; також в „Histoire du duché de Valois“ par Carlier, vol III. 2. Оригінал грамоти не зберігся. Знов такі автори „Gallia christiana“ (колективна праця монахів ордена св. Марта по історії Старої Франції, 13 vol. in fol. 1715—1785) теж не визнавали імені „Агнеси“. Князь Лобанов-Ростовский, що присвятив 20 років життя на відшукання документів про Анну Ярославну, знайшов в 1820 р. новий документ в Сен-

„Entre Russie de Jaroslave de Kiev, princiere et chevaleresque, fort semblable au reste del'Europe et la Moscovie, asiatique et despotique, à peine émançipée du joug mongol il ya un abîme“. (Louis Paris).

Є велика пропасть між київською Руссю Ярослава, княжеською та лицарською, дуже подібною до решти Європи — й азійською, деспотичною Московією, ледви визволеною з під монгольського ярма (Луї Паріс, професор й історик в передмові до свого перекладу на фр. мову Несторової літописи. Paris, 1834. Vol I, 304).

Як би то не було, в 1048 р. овдовівши Генрих I виправив п. Готьє Савейра (Gauthier Saveyr), єпископа з Лю в товаристві п. Голслена де Шаліньяка (de Chalignac) й інших вельмож до Київа прохати руки Анни¹⁾. Ніколи, мабуть, не дізнаємося подробиць першого контакту Франції й України. Алеж Лєвєск, не вказуючи джерел, вкладає в уста Савейра такі слова про Україну: „край цей більш обєднаний, більш щасливий, більш могутній, більш значний, більш культурний ніж Франція“. Правда, Генрих ріднився з Ярославом Мудрим, який, подібно Християнови IX данському в XIX в., міг з повним правом зватися „тестем“ тодішньої Європи. „Імя

Дені, який не залишав сумніву що до імені Агнеси. (Документ нині в Нац. Бібліотеці fonds du Bouchier № 52; цінна і рідка книжка Лобанова-Ростовського має назву „Recueil de pièces historiques sur la Reine Anne au Agnes Epouse de Henri I-er, Roi de France et fille de Jaroslaf I-er Grand Duc de Russie“. Paris, 1825. 4°, XXII + 60. Про цю книжку: Кієвск. Стар. 1884, III; Ист. Вѣстн. 1894, I; Вѣстн. Иностр. Лит. 1894, II). Треба погодитися з Лобановим-Ростовським, що, охрестившись по католицькому обрядови, Анна прийняла імя Агнеси. З 113 документів царювання Генриха I-го та Пилипа I-го, 17 актів носять імя Анни або Агнеси. В „Journal des Savants“ (про який мова буде далі) із 1682 р. читаємо „Henry fut conjoint par mariage avec Anne de Jaroslave, aucuns la nommaient Agnes“.

¹⁾ Aussitôt après Henri I ayant jeté les yeux sur la princesse Anne, fille du Jaroslav pour donner une reine à la France... (Histoire de l'église de Meaux, par Taussains du Plessys I, 107. Paris 1731). В транскрипції Ярослава немає згоди в авторів: Duchènes, Gaguin, Paradin, Dubillet, Serres — називають його „Georges“, Mezeray, Daniel, Liniers — „Joradislav“. Найстарші французькі хронікери Анжера і St Maxence'a не вказують імені ні батька ні дочки, а тільки: Генрих I одружився з „une Scythe ou une Russe“; в одній рукописі XV віку читаємо „Russam“; анонімний автор „Історії Аквитанії“ дає назву „Juriseloht“.

Анна Ярославна.

З „Histoire de France“ par Mezeray. Paris, 1643, Vol. I. Оцей портрет находився на фресках монастиря св. Вінкента, що його засновала Анна в Senlis. Під ним читаємо: „Анна Славянська, друга дружина короля Генрика I“, Ще нижче — стрічки, що їх склав Mezeray: „Анна завдяки прихильному їй Небу дала Франції князів: але лихо, до якого спричинився її другий чоловік, примусило Анну відіхати і померти там, де народилася“. Гравірував цей портрет для Mezeray флямандський гравер Jacobus de Vie (народився в Антверпені в 1581 р., працював в Парижі і є одним з найкращих граверів Рубенса). Портрет української історіографії досі невідомий.

А Н Ч Р З Н Н А

Власноручний підпис Анни Ярославни.

Власноручний підпис Анни Ярославни (Ана рѣина = Anna regina = Анна королева) на грамоті з 1063 р., наданій Пилипом I аббатству св. Крістіна Вел. в Суасоні. Оригінал грамоти в Національній Бібліотеці в Парижі.

Ярослава — цитуємо знов звіт Левеска з 7 флореаля X року Республіки (1802) в Академії — було відоме цілій Європі. Він відібрав зброєю у Поляків Червону Русь, оден з його синів виправив флоту аж до Босфору і Фракії. Подружжа дітей Ярослава від византійського до англійського двора повинні були росповсюдити імя Ярослава та його народу далеко в світі: старший з його синів одружився з дочкою Гарольда, останнього англійського короля з династії Саксів, третій його син одружився з графинею Штадт, сестрою трирського князя Бургарда“...

В 1049 р. урочиста французька місія повернула у Францію з княжною Анною, її подругами та „колесницями і подарунками“¹⁾ і 14 травня 1049 р. в день першої Пречистої архієпископ Гюї в Реймсі вінчав дочку України з внуком Гуга Капета. Подружжа було щасливим; трьох синів дала Анна Галії: Пилипа, майбутнього короля, названого в честь Пилипа македонського, від якого, як вважали у Франції, походив Ярослав²⁾; Роберта, що помер молодим, та Гуга Великого, графа Креспі й шефа королівської лінії Вермандуа³⁾.

4 серпня 1060 р. в Витрі помер Генрих I і залишив свою молоду дружину з трьома малими хлопцями під регенством Бодуена, графа фландрського. Анна віддалилася в Сенліс, де ще раніше, чекаючи народження свого старшого сина, дала обіцянку заснувати монастир. І дійсно, в 1061 р. засновано монастир св. Вінкента, від якого нині залишилась одна тільки каплиця.

Анні йшов 29-й рік. Була вона в розквіті краси, про яку навіть її суперниця Елеонора казала: „немає подібної на світі“. Цілком природно, що молода вдова не замкнулася цілковито під склепінням монастиря. Королева віддавалась світським утіхам і, головним чином, на зразок віку, полюванню в чудових сенліських лісах, від яких ще сьогодні залишилися гарні сади. На ці полювання приїзжали всі сусідні сеньори, бо в Сенлісі був свій двір. Ці гості не могли не віддати данини жінці, не кажучи вже, що ця жінка була їх королевою...

Між сеньорами був Рауль III, граф Крепі де Вальоа, Де Вексін. Він був оден з наймогутніших і найабсолютніших сеньорів, які коли існували у Франції. Не визнавав жадної влади над собою, не лякався ні зброї

короля, ні загроз церкви¹⁾. Рауль був уже двічі одружений. Спершу з Аделею, дочкою графа Бар Сюроб, а в друге з Елеонорою, яку підозрівав, або хотів підозрівати, в певності і яку зібрався відіслати до її родини.

Одного разу, коли Анна гуляла в сенліському лісу, Рауль схопив її, як звичайну пастушку, привіз в свою столицю Крепі, де якийсь священник, причастний до замаху, або стероризований Раулем, обвінчав їх²⁾. Можна уявити собі, який це був скандал, як сумував молодий король та його брати, як був обурений регент. Навіть в той суворий і жорсткий вік все з'єдналося для осудження подружжя: недавня смерть короля Генриха, молодість принців, світський стан Анни і Рауля, спосіб, яким вони покористалися, щоби задовольнити свої почуття. Не кажучи вже про те, що Рауль мав дружину, його споріднення з небіжем Генрихом I було вже досить, аби анулювати нове подружжя з Анною. Але нічого не могло противостати палкості коханця і слабости жінки.

Була ще одна особа, з якою закохані не хотіли рахуватися і яка не мала наміру відмовлятися від своїх прав. Це була Елеонора. Вона поїхала в Рим поскаржитися папі Олександрови II — й останній буллею до Реймського єпископа відлучив Рауля від церкви та анулював подружжя³⁾.

Не звертаючи увагу на папське осудження, Рауль жив з своєю третьою дружиною⁴⁾. По трохи всі звикли до цього союзу. Сам король або через жах перед своїм могутнім тестем, або через любов до матери, яка, як по всьому видко, дуже очаровувала людей, не виступив з осудом. Так, в 1065 р. Рауль та його два сини від Аделі провозжали короля в Торби й разом обдарували монастир. Проте ми не зустрічаємо більше підпису Анни, як королевої, коли не лічити привилеїв, виданих в Сенлісі в 1069 р., де вона врешті здійснила тільки формально те, що фактично сталося давно.

8 вересня 1074 р. Рауль помер, і його вдова знов появилася при дворі: цього самого року вона ставить свій підпис поруч з підписом сина на грамоті монастиреви Понтенева. Але цікаво, що Анна підписалася вже не як королева, а як мати короля⁵⁾. Ніколи опісля вона не з'являлася біля свого сина в ранзі королевої, від якої вона сама відмо-

¹⁾ ...comblé de carrosses et de présents (Taussains du Plessys op. cit., 107.

²⁾ Не знаю, чи дійсно претендував на таке походження Ярослав, але в французьких творах XV—XVII в. йому приписують такі претенсії і в виданій недавно „Історії Франції“ Jacques Bainville повторює це твердження: Histoire de France, Paris 1924. 114 (!) видання (це не помилка: історія Банвіля в 5 місяців розійшлася в... 120.000 примірниках), ст. 52.

³⁾ Від цього Гуга Вермандуа походить молодша лінія Капетингів — Орлеани, і таким чином сучасний „претендент“ на французьку корону, Пилип Орлеанський, є нащадком Анни Ярославни.

¹⁾ Тогочасні хроніки, цитовані в „Giuberti de Novigento“. Opera omnia. Lutetiae. 1661, 4 vol. in fol. IV, 466.

²⁾ Це мало бути десь в другій половині 1062 р.

³⁾ Булла видрукована в „Duchesne. Histoire de France“ IV, 205. Єпископ відповідав: „Regina enim nostra comiti Roduepho nupsit, quod factum Rex noster quam maxime dolet“ (ibid. 307).

⁴⁾ В 1069 р. Рауль дав грамоту капітулі в Амьєні, де читаємо: „Hac autem cartula mea manu atque uxoris meae Annae“ (Histoire générale de la maison de Guines, 316).

⁵⁾ Annoe Matris Philippi regis.

вилась через нерівний шлюб з Раулем. Її трактували з великою пошаною, як кохану матір, але вже не як королеву.

Оцей підпис 1074 р. є останнім, що залишився після Анни Ярославни. Дуже можливо, що вона опісля залишила двір: фальшивий стан, в який вона поставила себе, примусив Анну зійти зі сцени. Що сталося з нею

не згадує про це. І дійсно, чому після 25 років життя у Франції вона мусіла провести останні роки свого життя на Україні? Анна була вже католичкою¹⁾. Як би вона дійсно повернула на Україну, то, певно, вернулася до православ'я, а між тим немає жадного славянського документу, з якого це було б видно. Це як раз були часи гострої боротьби

Анна Ярославна.

Венецька гравюра кін. XVIII — поч. XIX ст. (як вказує почерк російського підпису) — копія зі старшого, хоч всеж таки підновленого портрету (на це вказує зачіска віку Людовика XIII). Рисунок під портретом це емблематичне представлення девізу, що є на його обводі: „оплакую його смерть і мое життя“. Отже: горлиця сидить сумна на землі, перед нею зівяле дерево, позаду корч лілії, символ чистоти. (Горлиця — це старий, улюблений в наших думках і піснях символ горя і смутку, що дуже підходить до положення молодої вдови-королеви, відповідає її думкам і почуванням). Гравюра репродукована гарно в „Кіевск-ій Старин-і“, 1888 р., кн. VII, разом з заміткою про Анну Ярославну.

далі? Деякі вчені¹⁾ XV—XVII в. гадали, що Анна повернула на Україну, але ніхто з авторів сучасних Анні або XIII—XIV в. нічого

Східньої та Західньої церкви, і грецькі анналисті напевно відмітилиб повернення до православ'я французької королеви.

Нарешті питання це вирішилося само собою. Через ...шість століть. 11 липня 1682 р. на порядку засідання французької Академії стояло: „доклад п. Менестрієра про могилу королеви Анни“. ... „В церкві аббатства Villiers — почав свій доклад Менестрієр — у вуглу каплиці знаходиться могила. Це рівна плитка, кінці якої побиті... постать королеви вигравірована з короною на голові. Корона

¹⁾ Напр. Paradin і Mezeray. Останній через свій високий науковий авторитет (французький Карамзін) мав широкий вплив на всіх дослідників постати Анни. Ось що він пише: „дійшли до Генриха чутки про чудові прикмети княжни, достойної володіти серцем великого монарха. Це була Анна, дочка Жоржа, короля Руси. На підставі тільки оповідань про її досконалі якости, Генрих I надіслав численне й урочисте посольство в 1044 р. (sic!) прохати її руку“... Mezeray єдиний тільки згадує про якусь ще дочку Анни, „імя якої не зберігалось, бо померла дитиною“. „Вона (Анна) повернула у свою країну, де жила ще 7 чи 8 років“ (вид. 1643 р. стр. 399).

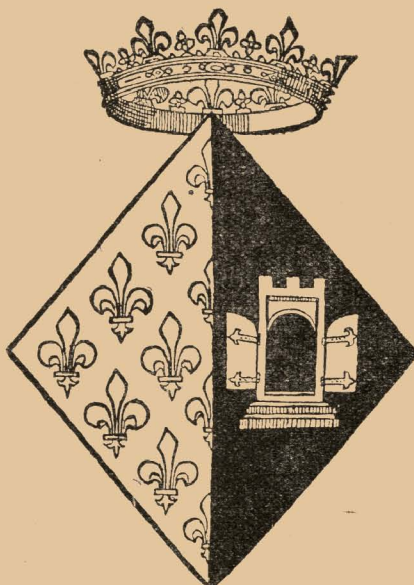
¹⁾ Pop. лист папи Миколая II з 1059 р. (Recueil des Historiens de France, t. XI, 653).

ця зроблена на зразок шапок, які носять електори німецької Імперії¹⁾. Могила має надпись: „Nec uacet Domina Agnes uxor quondam Henrici regis — далі мені не вдалося прочитати, бо від часу літери майже зовсім знищені. На другому кінці могили в право надпись „Eorum per misericordiam Dei requiescant in pace“...

Докладом Менестрієра зацікавився король і в слід за ним все вище суспільство.

що нікому не відомий Теульор та прійор з Луа прочитали инакше, ніж Менестрієр, надпись на могилі Анни і — таким чином — вважали вони, що „могила в Виліє не є могилою Анни, яка певно повернула в свою країну“. Легко зауважити, що археологічне знання прійора з Луа не могло конкурувати з відомим вченим академиком, автором великої кількості праць з об'ягу історії, археології та геральдики¹⁾. Levesque, який був

Герб Анни Ярославни.

З „Claude Paradin. Alliances genealogiques des rois de France“. Lyon, 1561. Ліворуч: лілії — королівський герб Франції, а праворуч, як пояснює Paradin, герб країни народження Анни — „Руси“. Дійсно, герби французьких королів склалися з лілій та якоїсь віденки їх країни. Чи не маємо тут натяку на клівські Золоті Ворота? Герб Анни, по Paradin-ови, дає також Jean Boisseau, французький геральдист початку XVII ст. Оригінал в красках у Національній Вібліотеці в Парижі, відділ гравюр, збірка Lallemand de Betz. Герб українській історіографії досі невідомий.

Ніхто не сумнівався в справжності сензаційного відкриття. Не сумнівалися і пізніше ні пан-отець Ансельм²⁾, ні автори „Recueil des Historiens“³⁾, ні автори „L'art de verifier des dates“⁴⁾. Раптом в 1770 р. нові видавці „Gallia Christianica“ запідозрили фальшивість у відкритті Менестрієра. І ось що ми знаходимо у них⁵⁾: „Менестрієр запевнює, що прочитав: „Nec uacet Domina Agnes uxor quondam Henrici regis“; але в 1642 р. Теульор, надісланий викарієм абатства, прочитав тільки „Nec uacet Domina Agnes“... і вже згодом сюди придали „quoe fuit uxor Henrici“. Далі, в 1749 р. прійор з Луа там прочитав також „Nec uacet Domina Agnes quoe fuit uxor Henrici“...

Отже, автори „Gallia Christianica“ оспорювали відкриття Менестрієра на тій підставі,

чоловіком високої наукової вартости, в своїй історії (1782), вже після аргументації авторів „Gal. Chr.“, не погожувався з ними, а давав рацію Менестрієрови. Та і важко припустити, що такий вчений і поважний Єзуїт міг рішитися на містифікацію, та ще де... недалеко від Парижа, де кожний легко міг перевірити його відкриття. Мало того. Менестрієр робив доклад в Академії. Не треба забувати, що Париж другої половини XVII ст. гарячо реагував на всі прояви культурного життя. Ні, Анна Ярославна, княжна України, королева Франції, покоїться на священнім ґрунті солодкої Франції...

* * *

В оден з осінніх днів 1920 р. я відвідав Сенліс, типове гарне місто Ільде Франса з ти-

¹⁾ А може ця корона була подібна до тих, які носили клівські князі?

²⁾ Histoire généalogique de la maison de France I, 73.

³⁾ XI, 565, ⁴⁾ I-ше вид. в 1746.

⁵⁾ XII, 216.

¹⁾ Про наукову діяльність Менестрієра див. Al-lut, Recherches sur la vie et les oeuvres del P. Mene-strier. Lyon, 1858. Також статю в „Revue du Lyon“ 1837, VI.

хим повітрям, яке так любила Анна¹⁾. Мені прийшлося йти недовго, як переді мною показалися руїни одного з найкращих колись аббатств у Франції.

Чому Анна обрала своїм патроном св. Вінкента! Чи не тому, що „він розсіває як сонце хмари“? На старих гравюрах XVIII ст. ще можна бачити абатство, яке з честью носило ім'я своєї фундаторки. Монахи гордилися тою, що „залишила Франції трьох принців і дорогоцінний камінь в Сен-Дені — pretiosissimum hyacinthum Annae regis Ruthenorum filiae“²⁾...

Тут, в цих садах, де так часто гуляла Анна, мимоволі приходиться згадка про ле-

генду, що повстала у Франції ще в XIV ст., а саме, що Анна привезла з собою з Києва славянське євангеліє, тодіж заховане в Реймському соборі. Кожного разу під час коронування, перед тим, ніж показатися народови, новий король присягав на цьому Євангелії¹⁾. Нехай це легенда, нехай вчені справедливо зруйнували цю легенду, але вона зворушує в садах Сенліса. Ви почуваете, яке значіння колись надавали у Франції фактови перебування української княжни на троні Капетингів. — А потім... сталася революція, абатство зачинили... і тільки каплиця нагадує пам'ять славної дочки Ярослава...

Paris, XI. 1924.

УКРАЇНСЬКІ ПАМ'ЯТКИ І ТРАДИЦІЇ У ВІДНІ.

(XIII—XX СТ.)

Написав

Др. ІВАН НІМЧУК.

БАГАТО - багато українських памяток, слідів нашого великого минулого, нашої старої культури, розкинено на чужині, особливо ж по великих осередках, столичних містах різних європейських держав. Знайдете українські памятки й у великих замках-палатах, і в старих церквах, і в численних музеях, книгозбірнях, товариствах, і в приватних домах чужинців. Памятки ці представляють не раз першорядну вартість для історика нашого минулого, нашої культури, побуту, наших взаємин із близькими й дальшими сусідами. Вони можуть прояснити нам не одну світлу сторінку з нашої бувальщини, видвинути з пороку забуття не одну визначну українську індивідуальність, нагадати не одно гарне діло, не один добрий почин українського ума, українських рук. А передовсім памятки ці є проречистим доказом на те, що ми стара культурна нація, що наші зв'язки з Заходом були завжди живі й ніколи, навіть в часах найбільшого лихоліття, не переривалися, що ми черпали безпосередньо з Заходу, але й впливали безпосередньо на Захід, — словом, що культурно-історична традиція у нас велика і слава. На превеликий жаль — як же мало знаємо ми всі про ті наші памятки на чужині, як мало ними цікавимося! Бо хоч українські памятки на чужині густо часто в чужій — московській і польській — шаті, то се ніяк не може й не сміє оправдати нашого незаінтересовання ними, нашої байдужности до тих дорогоцінних скарбів українського духа й української творчости.

Між великими європейськими осередками одно з перших місць що до багатства українських памяток та українських традицій займає столиця Австрії — Відень. Не диво. Адже Відень мав з давніх-давен живі зв'язки з українськими землями, з окрема з Галицько-Волинською Державою, а з хвилею прилучення до Австрії Галичини (1772) й Буковини (1775) став і столицею для значної частини українського народу. В нім зосереджувалися різні центральні уряди й установи, що рішали багато переважних справ для нашого народу, в нім відбувалися різні конгреси, з'їзди, виставки, в нім основано різні музеї, книгозбірні, архіви для цілої території великої колишньої держави, в нім стояли залогами українські полки, в нім радив парламент, в якому були й українські представники, у Відні основано вкінці й численні товариства, організації, установи самих українських громадян, яким доля присудила жити в тім місті. Про найновіші часи нема що й згадувати: всім нам ще в пам'яті та велика філя української воєнної еміграції з Галичини й Буковини, що залила собою Відень, а свідками й учасниками української повоєнної еміграції з усіх українських земель, яка в значній частині опинилася також у Відні, є ми по нинішній день. І всі люде Української Землі: чи се були сталі мешканці

¹⁾ ...і коли дійшло до читання євангелія, найвищий між архієпископами підносив його королеві для присяги... L'ordre et les ceremonies du sacre, par René Benost curé de St. Eustache. Paris. 1575, 47. Про Анну пор. ще: Bienzelstierna Gust., Genealogia Annae reginae Gallicae... Acta Soc Upsalae 1740, 68, Фр. перекл. Bibl. Academ. 1811. XII.; Ferrussag. Bul. des sciences historiques 1829, XII.

¹⁾ Про це згадує хроніст XVI в. Quesnel.

²⁾ Нац. Вібл. Рукоп. пан-отця Миколи з 1670 р.

Відня, чи випадкові подорожні, чи ті, що приїздили сюди на студії, для порятунку здоров'я, для відбуття військової служби і т. д. і т. д., чи вкінці українські політичні емігранти — всі вони лишали тут по собі сліди свого перебування, пам'ятки нашого побуту, нашої культури, стараючись не рвати вже ніколи раз наведеної нитки з сим могутнім культурним центром. Так воно було від найдавніших часів, те саме можна бачити й нині.

Зібраний мною матеріал не може очевидно бути повний. Велике багатство українських пам'яток і сильні українські традиції у Відні не дозволяють одній людині зібрати й використати всього того, що може мати

інтерес і значіння як для історика нашої культури й наших зв'язків з Заходом, так і для кожного інтелігентного читача. З тої самої причини грішить той матеріал деякою нерівномірністю: важні події нераз тільки підмічені, менше важні обговорені докладніше й точніше — все те в залежності від тих жерел, статей, заміток і т. п., що ними я міг користуватися. Всеж таки й те, що тут подається, є вже наглядним доказом багатства українських пам'яток і традицій у Відні. Може колись ще доведеться сю працю поширити, збогативши її не одним цінним причинком — покищо нехай вистарчить і се, що є. І в такім виді повинна вона сповнити своє завдання.¹⁾

I. ГАЛИЦЬКИЙ КНЯЗЬ РОМАН ДАНИЛОВИЧ НА ПРЕСТОЛІ АВСТРІЇ.

Вже в найдавніших часах нашого державного історичного життя можна прослідити взаємини і зв'язки українського народу з Заходом. Найкраще ілюструє се оповідання літописця Нестора в „Повісти временних літ“ про прийняття нашими предками християнства. А саме кажеться там, що Володимир скликав своїх бояр і старців городських і сказав: „Се приходиша къ мнѣ Болгаре рекуще: приими законъ нашъ; по сем же приидоша Нѣмци и тые хваляю законъ свой; по сих приходиша Жидове. Сих же послѣди приходиша и Греци, хуляще всѣ законы, свой же хваляще, и много глаголаша казующе от начала миру“ і т. д. Тоді бояре і старці вирішили вибрати 10 розумних людей і вислати їх до Болгар, Німців і Греків, аби вони наочно переконалися, котра віра краща. Вислід поїздки десяткох послів Київської Землі відомий: наші предки прийняли християнську віру від Греків.

З прийняттям християнства взаємини старої Київської Держави з Заходом, з окрема з німецьким світом, очевидно зросли й поширилися. Так уже перед якими 700 роками мандрували купці з Німеччини через Австрію до Києва. Були се передовсім купці з Регенсбургу, що йшли туди або через Чехію або в низ Дунаєм, бо Київ був осередком торгівлі з Царгородом. За тими купцями йшли в Київ дуже люблені в Регенсбургу монахи, т. зв. Шотти, що там відправляли для них богослуження. Поселення купців і монахів на наших землях тягнулося аж до нападу Татар в 1241 р. Після того покинули монахи Київ, а слідом за ними мабуть також купці.¹⁾

Та найважливіший зв'язок із Заходом удержували з природи річи володарі Галицько-Волинської або -Володимирської Держави, що з малих початків виросла з кінцем

XII. ст. до великої сили. Про такі зв'язки багато натяків і згадок у нашій старій літописи.

Помітніші взаємини з Австрією мала вже галицька династія Ростиславичів, а саме з династією Бабенбергів, які резидували спершу в Мельку, звідки перенесли свою столицю до Відня, що був після римських часів славянською оселею. І так в давніх літописях можна прослідити зв'язки між галицьким князем Ярославом Осмомислом і австрійським Гайнріхом Язомірготтом, що зробив Відень містом і поклав основи під церкву св. Стефана. А галицько-волинська династія Романовичів удержувала вже з Бабенбергами дуже живі взаємини. Найважливішою подією в тих обопільних зносинах, їх завершенням, був шлюб Романа, сина галицького короля Данила, внука Романа Великого, з Гертрудою з Бабенбергів, що мав місце 1252 року.

Як прийшло до того шлюбів і які пляни були зв'язані з тою подією?

В 1246 р. вимерла австрійська династія Бабенбергів. За спадщину її розпочалася війна між сусідами, передовсім між угорським королем Белею і чеським королем Оттокар. Коли Оттокар завоював австрійські краї й утворив таким чином величезну державу від Судетів аж до Адрійського моря, занепокоений тою загрозою Беля запросив собі на поміч галицького короля Данила. Данило був тоді володарем могутньої, добре укріпленої і загосподарованої держави, тож не диво, що його поміч була для Белі дуже бажана, бо вона одна могла вирішити цілий той спір в його користь. Знаючи се, Данило рішився виступити проти Чехів, але за свою поміч зажадав частини спадщини по Бабенбергах.

¹⁾ Д-р Р. Кайндль, проф. унів. в Граці і член Н. Т. ім. Шевченка: Україна у своїх взаєминах до Середньої Європи („Відродження“, ч. 19, Відень 1918 р.).

¹⁾ В праці подаю ілюстрації — тільки що важливіші, характеристичніші, аби хоч деякі пам'ятки унаочнити читачам. За знімки дякую пп. Дмитрові Фортнальчикові й Семенові Буркові, що, не жалуючи часу й коштів, були мені помічні в цьому ділі.
Автор.

Беля згодився на се жаданне, наслідком чого зложено договір, на основі якого другий син Данила, Роман мав подружитися з княгинєю Гертрудою, сестрою австрійського герцога Фридриха, спадкоємницею Бабенбергів, і заняти австрійський престіл.

Роман приїхав справді до Австрії і в замку Гімберг¹⁾ під Віднем відбувся на весну 1252 р. його шлюб з Гертрудою. Тамже уложено трактат, в яким Беля зобов'язався помагати Романови здобути собі Австрію. Так отже династія Романовичів мала обняти в посіданні одну з найважливіших країн середньої Європи.

Та з великих плянів Великого Данила не вийшло нічого: відібрати австрійські землі від Оттокара не вдалося. Правда, галицькі війська, що після пляну мали вдарити на Оттокара з півночі, справилися добре зі своїм завданням: вони заняли Шлезьк, здобули Опаву й пустилися на Моравію. Однак іншим союзникам не повелось і се припечатало долю Романа, який по короткім побуті у Відні перебував з жінкою в Гімбергу й не хотів за ніщо в світі миритися з Оттокаром. Почалася облога Гімбергу, в замку настав голод. Галицька літопись оповідає, що поживу для Романа й Гертруди приносила тайком якась жінка аж з Відня, прокрадаючись через війська чеського короля. Тоді Роман за порадою Гертруди перекрався також тайком через ворожі сили й поїхав до батька за підмогою. Але тимчасом союз противників Оттокара (Угорщини й Баварії) розбився

і Данило не міг уже дати Романови ніякої помочи¹⁾. Небавком (1282) австрійські землі обняла в посідання династія Габсбургів.

Трагічна була доля подружжя Гертруди з Романом. Австрійська княгиня не хотіла їхати з чоловіком до Галичини й лишилася в своїй країні; по війні дістала маєність у Сирії і там жила до кінця життя. Від Романа мала вона доньку Марію, що вийшла за муж за хорватського бана, Стефана IV. Роман, вернувши з Австрії, виїхав на Литву, де дістав від литовського князя Новгородок і пізніше оженився вдруге з донькою волковийського князя. На Литві теж закінчив він життя, убитий, здається, серед бою около 1258 р. Поховано його в Холмі, в катедрі Богородиці.²⁾

У Відні багато памяток по Бабенбергах. Є між иншим улица їх імени, є й відповідна напись на домі (1, Ам Гоф 2.), де колись був їх двір і де якийсь час жив наш Роман. Текст тої написі такий:

An dieser Stelle stand ein Hof der Babenberger Markgrafen u Herzoge, später für die herzogliche Münze verwendet. Das Haus wurde 1386 den Karmeliten übergeben, kam 1554 in den Besitz des Jesuitenordens u. war, zum Kriegergebäude umgebaut, 1775–1913 Sitz der obersten Kriegsbehörde, zuletzt des Kriegsministeriums.

Широкий віденський загал про розказані висше події мало що знає. Та для нас, Українців, будуть вони все одною з цікавіших сторінок нашої історії.

ДАРИЙ ЛЬВІВ.

ЦЕРКВИ.

Написав В. КАРПОВИЧ.

3. ЦЕРКВА СВ. П'ЯТНИЦЬ.

Незвичайно живописна з близька. На перший вид маєть вражіння, що стоїмо перед старинними оборонними мурами, побудованими в часах, коли цегла ще не була звична, а стіни мурували на цілі метри грубі. Найближче оточення підносить ще її красу. Такого гарного саду, немов з якогось віддаленого села, що ним віє тут скрізь з усіх кутків, не найшовби в цілім Львові. Краса його не в штучних видумках, а в природних принадах, в спокою і в якійсь небуденній повазі. Не даром була се колись посвячена земля мерців. І нині зберегла вона ще багато

зі суму і поваги цвинтаря. Через контраст з бурливим життям зовсім непоетичного оточення се вражінне більшає і тим сильніше відчувається поезією і красою затишної закутини.

Давнійша, деревляна церква св. П'ятниць згадується спершу в 1443, 1445 і 1456 р. З початку належало до неї небогато землі, але згодом вона придбала більше ґрунтів побіч городу і цвинтаря. Була се одна з великих парохій у Львові, але її парохіяни були пере-

¹⁾ М. Грушевський: Історія України-Руси, т. III. (2-е вид.), Львів 1905, стор. 75–76.

²⁾ Пор. Д-р І. Крипякевич: Український князь на австрійським престолі. Календар-альманах „Кривавого Року“. Відень 1917, ст. 118–120.

¹⁾ Імпірг, Інеперг в нашій літописи; мабуть нинішній Кльостернайбург, бо там був найблизший Відневи старий замок Бабенбергів.

важно бідні, дрібні ремісники. Ще як деревляна увійшла в 1539 р. в число крилошанських церков. В 1665 р. церковне братство при св. Пятницях одержало грамоту від Атаназія Желиборського.

Нинішній свій вид завдячує церква половині XVII ст. Три дати звісні з історії її повстання. Під кришою вежі відкрили при останній реставрації дату „А. Д. 1643“. В зовнішній стіні, від Жовківської вулиці, вмурована є поздовжна камінна плита з дуже гарно вирізбленим гербом молдавських господарів. На самім вершку її видніє княжа мітра, а під нею навхрест зложені — шаблюка та булава. Ті емблеми княжої влади накривають гарно удекорований щит, серед якого пишається голова буйвола з рогами, а над ними корона. Між рогами сяє зізда, по лівім боці голови бачимо сонце, по правім півмісяць. Довкруги, на вільнім полі щита, розкинені букви: Іw—В—В—Б—М—Г—Z—М. Під різбою видно пять стрічок старої написи, яку різні різно читали, а передовсім дві перші стрічки, бо решти ніхто таки і не відчитав. Говорили завсіди, що можна на плиті відчитати: „Сонце, місяць і корона — Сія тройца наша оборона“ — а тимчасом там написано ось що:

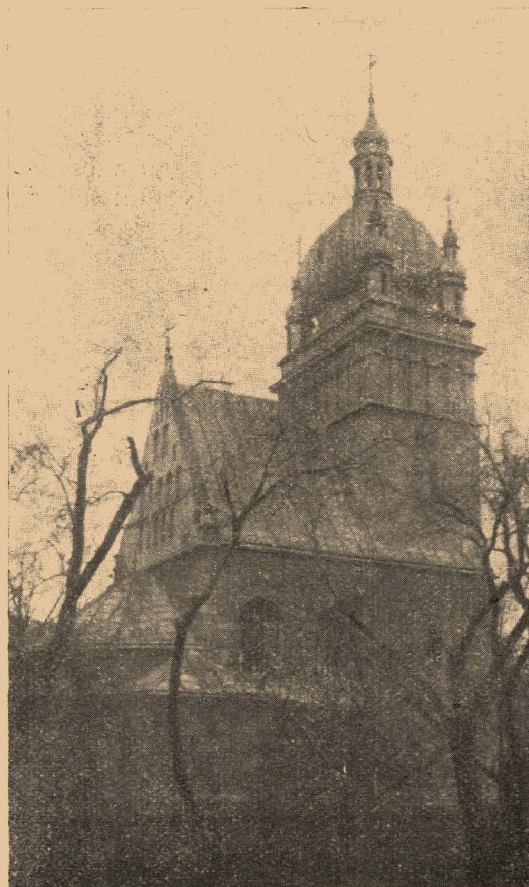
„С(о)лнце, м(і)сяць и корона,
Сцептру(м), пала(ш), оборона,
Глава в ві(н)ци и(з) зві(з)дою,
Нотую(ть) всі ясно(сть) Твою.
Хра(м) с(ей) с(о)ве(р)ш(ен) Ро(ку) 1644
Ав(г)у(с)т(а) 15“.

Поодинокі букви довкруги голови дика, требаби мабуть читати: Іw Василій Воевода Божією Милостію Господар Землі Молдавської.

Коли на вершку вежі видно дату 1643, то на описаній плиті виразно сказано, що храм збудований 1644 р. Третя дата, ще пізніша, записана в „Літописи львівській“ (виданій А. Петрушевичем), подає, що церкву освятили в 1645 р.

Ріжну долю переходила ся передміська церква. Хоч побудована була як кріпость, не дуже мабуть була оборонна. Бо ані разу не успіла опертися неприятелеви, а кілька разів впала жертвою вогню і війни. Мусіло се, очевидно, відбитися на її виді, як не без сліду перейшла реставрація в 1870, а і не давно в 1908 р. Все одначе вказувало би, що в головнім нарисі вона збереглася до нині так, як колись виглядала. В поземім нарисі зображує видовжений прямокутник, якому побічні, значно пізніше добудовані, приставки (що видно найкраще з нутра церкви) надають вид латинського хреста. Пізнішого походження є мабуть також і пресвітерія, закінчена половиною вісьмикутника, а при тім значно нижча від середньої нави, над якою знов стремить висока, чотирибічна вежа, звязана органічно з дійсним корпусом церкви.

Середню частину накриває стрімкий двуспадовий дах. Вежу покрили в 1908 р. новим шоломом, що нагадує дещо вершок Корняківської вежі при Волоській церкві. Давніше виглядав він зовсім інакше та більше відповідно до характеру будівлі. Інтересною особливістю її є вежа, не побудована окремо а звязана нерозривно з властивим храмом. Сього рода конструкцію можна бачити лиш у деревляних церков на самій польсько-укра-

Церква св. Пятниць.

їнській межі в західній Галичині. Має вона ще з ними спільний поземний нарис а також стрімкий дах над головною навою.

В загальнім своїм виді вона не представляє властиво нічого оригінального, але оригінальною є в своїм архітектурнім пристрою. На перший плян виступає її оборонний характер, з якого випливають властиві її прикмети. Вежа в долішній партії се наче бастион якоїсь твердині, на яку вказують ще останки стрільниць в стіні між пресвітерією а середньою навою. Се вражіння підносять ще тяжкі брили каміння, вжитого до мурів вежі і самої церкви. На їх вид здається, що мусіла се бути не аби-яка твердиня хоть в дійсности так воно не було; багато слабші мури монастиря ОО. Василіян були сильнішою обороною перед неприятелем, як мури церкви св. Пятниць.

Кріпко поставлена вежа стоїть немов на сторожі безпеченства невеликої зрештою церкви, що ціла криється за нею. З архітектурного боку не легко говорити тут про якусь стилевість будівлі. Що до вежі, помітною є її аттика з сліпою аркадою, заснованою з неначе романських мурів та ренесансових будівель, що майже без виїмку походять з XVI–XVII віка. Ренесансовою одначе немож вважати п'ятицької вежі, бо лиш деталі нагадують сей стиль, як знова на бароковий вказують інтересні слимачниці по обох боках вежі в кутах, де з камінної, долішньої кондигнації переходить вона в горішню, цегляну. Натяки на романщину, а подекуди і готик, вказує середня нава, себто властива церква зі стрімким дахом і заднім фронтним вершком. Пресвітерія половини вісьмокутника се відгомін ще готику, о скільки не вплив нашої деревляної церковної архітектури. Зі всім тим церква представляє добре зістроєну цілість.

Входить до церкви дверми в низу вежі-дзвіниці, поміщеними на осі будинку, орієнтованого від сходу на захід. Перед входом бачимо на землі дві великі плити з орнаментами і написами. Одна з останками чудового орнаменту забрана з гробу „Симеона Красовського“, як се можна прочитати з датою його смерті (1674 р.). На другій плиті, без орнаментів, під рівнобічним хрестом видно рік 1743, а напись вказувалаби, що накривала вона колись гріб священика. В середині храму, під проповідницею і поруч іконостаса, є вставлені в долівку ще два подібні камені з довгими написами.

Під дзвіницею є притвір, до якого припірають хори. На зовнішній їх балюстраді бачимо вмуровану, камінну плоскорізьбу з молдавським гербом, зовсім таким самим, як на зовнішній стіні церкви. Нема лиш під ним ніякої написи, а по боках розміщені ті самі поодинокі цифри господаря Василя Лупула. Склепіння церкви є бочкове з віконними люнетами.

Одиноке, що вмить приковує увагу в церкві, се славнозвісний не лиш на цілій Україні, але і в культурній Європі, іконостас, слава п'ятицької церкви і нашої старої культури. Побіч нього можна поставити ще лиш чудовий іконостас Богородчанський, Рогатинський, Красичинський та неістнуючий вже Краснопушанський. Святоп'ятицький є справдішним твором мистецтва під двома оглядами. Не відразу іменно можна зорієнтуватися, що наперед подивляти в нім: чи прегарну в тектоніці і виробленню рамову стіну, чи превелике багатство ікон першорядної кисти. Різблені рами розложені спокійно в горизонтальних та вертикальних лініях згідно з маєстатичним ренесансом ціловиду іконостаса. Вертикальною його осію є стовп, що має за підставу царські ворота, а за вершок Ісуса Христа на

хресті з фігурами по обох боках. Середною точкою його і найпишнішою частиною іконостаса є неначб портал з чудовою архівольтою і іконою Ісуса Христа Архієрея на золотім тлі. По обох боках її ми бачимо ряд дванадцятьох апостолів, що визирають з гарно витисканих десенів на золочених дошках. Є се найвидніша партія іконостаса і вона передовсім приковує очи видця, одушевленого красою і багатством мистецьких моментів. В горі і в низу апостолів біжуть в прямій лінії невеличкі „празнички“ з подіями з життя Ісуса Христа і Божої М. Є їх всіх разом двайцять чотири, бо до їх числа не належить Остання Вечера над самими царськими воротами а також Зложення до гробу над Архієреєм.

Ліворуч царських воріт бачимо св. Івана Золотоустого, по правім боці св. Володимира з Ольгою. Праворуч царських воріт, по лівім боці діяконських дверей, св. Кирила і Методія, по правім, св. Миколу. Над св. Іваном в другім ряді ікона св. Параскеви, що стоїть з трираменним хрестиком в правій руці. Розложені довкруги неї малі образки в овальних медаліонах зображують її мученицьку смерть і події з мук Ісуса Христа. Над св. Володимиром і Ольгою бачимо прегарний образ Божої М. з малим Ісусом на руці. По правім боці царських воріт, над св. Кирилом і Методієм, відповідний тамтому образ Ісуса Христа з євангелієм у руці. Над св. Миколою видно в другім ряді ще оден образ св. Параскеви, що сидить на престолі; малі образки зображують події з її життя. Над самими лівими діяконськими дверми вставлений образ Преображення, над правими Pietà, себто Ісус Хр. на руках Божої М.

З вичислених образів всі в найнижшій ряді зовсім нові, а саме: св. Іван, св. Володимир з Ольгою, св. Кирило і Методій та св. Микола, а також Преображення і Pietà над діяконськими дверми. Як видко з підпису на образі св. Кирила, малював їх в 1870 р. при відновлюванні іконостаса Антін Качмарський та вміло згармонізував їх зі старими мальовилами.

Найвищий ряд ікон над „празничками“ — се образи святих східньої церкви в прегарних, прозоро різблених медаліонових рамах. Своім справді естетичним видом і відмінними формами вони завершують архітектоніку іконостаса, що є дійсним твором різбарського мистецтва. Всі святі держать в руках білі пояси з написами. На гарних конзолях по обох боках постумента — якого середину виповнює „Зложення Іс. Христа до гробу“, а вершок двигає хрест — стоять великі фігури Божої М. і Святих. В цілім іконостасі є майже сімдесят більших і менших ікон.

Образи іконостаса цінні передовсім як твори не невільничого наслідування — копію-

вання закостенілої византийщини, але вмілого використання її репертуару при підмозі великої штуки західних народів. Найзамітніша ся прикмета малюнків є рівночасно доказом, що іконостас зроблено тут на місці, на галицькій землі. Бо тут саме, а не деінде на Україні, перехрещувалися західні впливи зі східними і тут лиш міг повстати подібний твір. Чи воно було як-раз у Львові, годі нині сказати, але се, очевидно, не виключене.

Іконостас — як се слідно з стилевих признаков — є безсумнівно старший від нинішньої церкви, а в кождім разі зроблений він не для церкви з 1644 р., що видко хочби з того, що чотири його горішні кондигнації містять по обох боках по однім образі, для яких не було вже місця на стіні самого іконостаса і тому мусіли їх примістити на стіні церкви, хоч ще у злуці з самим іконостасом. Він походить що найменш з другої половини XVI в.

В головнім вівтарі є образ Ісуса Христа в гарнім, синім одязі в золоті квіти. Ісус в лівій руці держить світ, а правою благословить. Під ним напис: „Prawdziwy wizerunek Chrystusa Pana w Turynieckim obrazie cudami słynącego“.

За вівтарем находився давніше інтересний образ на дошці з золотим тлом, на якім була Божа М. на престолі з Іс. Христом на руках (благословлячим) і святими по боках. Нині на сім місці висить іконографічно дуже інтересний образ на дошці, що представляє Різдво Христа. На задній стороні іконостаса приміщено образ Зняття Ісуса з хреста.

Склепіння і стіни пресвітерії покривають фрескові малюнки звісного українського маляра з кінця XVIII віка, Луки Долинського. Вони зображують у великих площах Божу М. зі св. Єлисаветою в огороді, а по боках лицаря (князя?) та монаха. На склепінню чотири євангелисти. Малюнки збережені ще не зле, а видко, що вийшли з рук мистця.

Перед іконостасом стоять чотири канделябри — по два відмінні — дуже гарної різбарської роботи.

В лівій каплиці бачимо камінну і мармурову гробницю крилошанина Івана Частиньського, що помер в 1850 р.

В вівтарі, по лівім боці церкви, є образ італійської школи, який зображує М. Божу, що зноситься над гробом, окруженим апостолами.

В правім вівтарі бачимо ікону св. Варвари в металевих ризах, з церквою в одній і пальмою в другій руці. Над нею в круглих рамах находиться образ св. Трійці. Він інтересний тим, що Бог Отець має на голові не мітру, а папську тіяру з потрійною короною.

Колись в церкві находився ще образ св. Матвія і Марка, кисти львівського маляра з поч. XVII в. з вірменськими написами. Походив він мабуть зі знесеної вірменської церкви св. Анни на Жовківськім. Нині зберігається в Національнім Музею.

З цінних памяток, що зберіглися в церкві, треба згадати ще антиминос, що його жертвував гетьман Мазепа, гарну срібну готицьку кадильницю зі срібними ланцужками, а відтак свічник, що стоїть перед намістними образами. На свічнику є напис: „Сей свѣщникъ накладомъ и коштомъ справленнй Господина Іоана Ходновского и жены его Маріи за душевное спасеніе свое до церкви препод. великомученицы нашей Парасковіи на честь и хвалу Господу Богу въ Тройцы единому и на памятку вѣчну. Року бож. 1648 мѣсаца Априля дня 7 го“.

При церкві існує малий архів.

Про святопятницьку церкву писали: В. Карпович. Під покровом молдавських господарів. „Укр. Слово“. 1918. ч. 217, 220, 221; F. Łobeski. Dodatek do Gazety Lwowskiej. 1854. ч. 20; F. Jaworski. O szarym Lwowie. Львів 1916. стр. 35—41; Альбом „Вистави археол. польсько-руської у Львові 1885 р.“ (репродукція іконостаса); М. Голубець — Начерк історії українського мистецтва. Львів 1922. Т. I.; В. Janusz, Zabytki moldawskie. Wiad. konserw. Зош. 2. стр. 59 (ілюстр.). 63.

M I S C E L L A N E A.

КРЕХІВСЬКИЙ АПОСТОЛ.

УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД ЦІЛОГО АПОСТОЛА Й АПОКАЛИПСИ З XVI В.

(Тимчасова вістка).

Подав Епп. Др. ЙОСИФ БОЦЯН.

У бібліотечі василіянського монастиря в Крехові к. Жовкви находиться між рукописами книга № 190 зі старим написом на хребті: »Апостоль стихами избранный«. Історики, філологи й бого-

слови наші, які нераз бували в Крехові, не звернули досіль на цю книгу належної уваги, — а тимчасом вона є дуже цінним пам'ятником нашої мови.

чи з церковно-словянського тексту, а тільки переклад польської кальвінської біблії, виданої накладом князя Миколи Радивиля в Берестю 1563 р. п. т. »Biblia święta, tho iest Księgi Stárego y Nowego Zakonu własnie z Zydowskiego Greckiego y Łacińskiego nowo na Polski język z pilnością y wiernie wyłożone«. Друга часть Нового Завіту зачинається тамки на листі 64 обор. словами: »Wtore księgi Łukaszá świętego ktorých napis iest Dzieje ábo Sprawy Apostolskie« і сягає аж до л. 143, на якому кінчиться »Ziáwienie Janá święthego Theologá«. З біблії тієї переложено вправді дослівно й текст і пояснення; однак перекладач, хоч заєдно був він під впливом польського тексту, та хоч взяв із нього зразок поділу на стихи, був він все таки свідомий себе й старався бути самостійним. Видно це перш за все із порядку, в якому йдуть за собою поодинокі апостольські писання. Радивилівська біблія має порядок Вульгати: за Апостольськими діями йдуть листи св. Павла, а потім католицькі; а в нашого Українця по грецькому й нашому церковному порядку йдуть за Діями наперед католицькі листи, а потім Павлові. Далі, в перекладі заєдно видиться згляд і на наш церковно-словянський текст, з яким перекладач був добре ознакочлений. А вже найбільше дбайливости виказав він у правильности української народної мови й її складу. Під цим оглядом не тільки дорівнює він перекладови Пересопницької (1561 р.) та Волинської (Житомирської, 1571 р.) евангелії, а вже куди перевисшає український переклад Нового Завіту ровесника свого Валентина Негалецького (1581 р.), котрий напр. пише: Єзує.

Довладнішу студію про цього Крехівського Апостола приготуємо, дасть Бог сили й часу; тимчасом подаємо зміст цілого рукопису. З технічних зглядів переписуємо його тут без знаків скорочень.

Вторий книги Луки св'ятого которих напис ест Дѣи або Справи апостолскій (ст. 1—158). Лист до всіх ковеці Акова апостола св'ятого которий писал до всіх жидов которий вѣрили в Пана Іса Ха котори са были розвѣгли на розманитых сторонах часу замордованкѣ Стефанова (ст. 159—75). Лист

першии до всіх ковеці Пет'ра св'ятого апостола (ст. 177—94). Лист вторий до всіх ковеці Петра св'ятого апостола (ст. 195—205). Лист першии до всіх ковеці Йв'ана св'ятого апостола (ст. 207—22). Лист вторий Йв'ана св'ятого до нѣкоторой вдовы и сыновѣ ѣи живы в'милости мешкали ѿ фалшивыхъ вчителен са выстерегали: (ст. 223—24). Лист третий Йв'ана св'ятого которий пише до Гайа хлалечи его иж приимѣет братію й инкшим ѿвоцом докрым (ст. 225—27). Лист до всіх ковеці Йв'оды Апостола св'ятого (ст. 229—33). Лист Пав'ла св'ятого апостола которий писал до Риму скоринту через Овикію служевницу збору Кехрийского которюю в том листе залацает (ст. 235—97). Лист першии Павла св'ятого до Коринтов (ст. 299—360). Лист вторий до Коринтов Павла св'ятого которюю (!) послал с Олимпискек' Титом и Лукою Евангелистом (ст. 361—402). Лист Павла св'ятого до Галатовк (ст. 403—24). Лист Павла ст'ого до Ефезу (ст. 425—46). Лист Павла св'ятого до Филиписек (ст. 447—62). Лист Павла св'ятого до Колосак (ст. 463—77). Лист Павла св'ятого до Лаодикевк: (ст. 478—80). Першии лист Павла св'ятого до Гелуцианов (ст. 482—94). Лист в: Павла св'ятого к Гелуцианом (ст. 495—502). Лист А: Павла св'ятого до Тимодек (ст. 503—20). Вторий лист Павла ст'ого до Тимодек (ст. 521—32). Лист Павла св'ятого до Тита (ст. 533—40). Лист Пав'ла св'ятого до Олимпона (ст. 540—43). Лист до Жидовк. Яркүмент (ст. 544—89). Предмова к читалником ѿ завенію Йв'ана св'ятого (ст. 591—92). Зк'авнѣ Іванá св'ятого Тешлога (ст. 593—663).

Листа до Лаодикійців немає в Радивилівській біблії, тому і в нашій перекладі не має він пояснень. А не має його звичайно і в інших тогочасних бібліях, — як у загалі текст його велика рідкість. Тому й наш Крехівський Апостол тим інтересніший.

УКРАЇНСЬКИЙ НЕКРОПОЛЬ.

ДОПОВНЕННЯ І ПОПРАВКИ.¹⁾

I.

В низці славних могил на чужині треба згадати і Григора Орлика, найближчого дорадника батька і по смерті його єдиного заступника української справи в Європі. Генерал-поручник Людовика XV — він був ранений в 1759 р. 21 квітня під Бергеном і помер 4 листопаду. Похований, як свідчить лист його шефа, маршала Броя до графині Орлик, „в Дієвій Армії біля Міндена на Рейні“. Ближче я не міг установити його могили, хоч їздив у Франкфурт, Берген і Мінден.

Цікаво, що в архіві французького Військового Міністерства є подання з 1842 р. якогось Орлика, що прохав дозволу ознайомитися з паперами „мого родича генерал-поручника Орлика“ в цілі розшукування його могили. З невідомих причин міністр не дав свого дозволу цьому Орликові, який може був нащадком другого сина гетьмана, Михайла, що народився 29 липня 1704 р.

Париж.

Іл. Борщак.

¹⁾ Див. Стара Україна, 1924, VI.

II.

Велика Україна.

Л. Боровиковський († 1889) — Хорол к. Полтави; Мик. Вербицький (Миколайчик Білокопитий) († 1909) — Чернігів; Євген Гребінка (1848) — Пирятин; Митр. Дикарєв (етнограф) — Катеринодар; К. Думитрашко († 1886) — Київ; Адр. Кащенко — Катеринослав; Як. Кухаренко (приятель Шевченка) — Катеринодар; проф. Ол. Маркевич — Одеса; Мик. Міхновський — Київ; Вас. Мова (Лиманський) — Катеринодар; П. Ніщинський (Байда) — Воротилівка на Поділля; В. Симиренко (Хорє) — Київ; М. Симонів (Номис) — Лубні; Л. Смоленський — Одеса; Гр. Чупринка — Київ; Як. Шульгин — Київ; Я. Щоголів († 1898) — Харків.

Галицька Земля.

Ол. Борковський — Ваневичі к. Самбора; Мелітон Бучинський — Станиславів; др. Ів. Джиджора — Голгоці (пов. Підгайці); о. Мих. Зубрицький — Береги Долини, к. Устрик Долишніх; Ант. Кобилянський (автор „Слово на Слово по редактора Слова“ — Львів; Н. Кобринська — Болехів; Ст. Ковалів (Пятка) — Борислав; Марія Колцуняк-Кузьма — Коломия; др. Вол. Коцовський — Сокаль; Ост. Левицький (Драла) — Станиславів; Дан. Лепкий (етнограф) — Старий Самбір; Сильвестер Лепкий (Марко Мурава) — Жуків к. Бережан; Й. Лозинський — Яворів; інж. Мартинець (держ. секр. ЗОУНР) — Пороги; В. Матюк — Карів к. Угнова; др. Ю. Медвецький — Львів; Ант. Могильницький — Яблінка (пов. Богородчани); Вол. Навроцький — Ряшів; Софр. Недільський — Коломия; о. Ост. Нижанковський (композитор) — Стрий; К. Устіянович — Довге к. Підбужа; Настася Чагорова (морганатична жінка галицького кн. Ярослава Осмомисла) — могила в лісі к. Галича.

Буковина.

О. Кобилянський (автор „Словаря“) — Чернівці; М. Устіянович — Сучава; Євгенія Ярошинська — Раранче.

Закарпаття.

М. Врабель — Ракош-Керестур; Юр. Жаткович — Стройна (Береж. жупа); Анат. Кралицький — Мукачєво; Мих. Лучкай — Ужгород.

Українські колонії в Америці.

о. Ант. Богачевський (укр.-амер. діяч) — Ансонія (Пенсильвенія); о. Сотер Ортинський (перший укр. єпископ в Америці) — Філадельфія.

На чужині.

Ів. Білик-Рудченко — Петербург: др. М. Борискевич (визначний окуліст, проф. унів.) — Грац; полк. Дм. Вітовський (держ. секр. ЗОУНР) — Берлін; Хв. Вовк — Жлобин; П. Грабовський († 1903) — Тобольськ (Сибір); др. Ів. Колєсса (етнограф) — Вараждин (Хорватія); Ф. Матушевський — Атени; Ол. Навроцький (член Кирило-Мегод. Брацтва) — Єривань (Кавказ); П. Пєлєхин — Петербург; др. Ів. Пулюй — Прага; Ол. Русів — Саратов.
Вол. Гнатюк.

III.

В Чернігівському Спасо-Преображ. Соборі поховано його великого фундатора кн. Мєтислава. Підчас розкопок знайшли були правдоподібно й його кости.

Гетьм. Ів. Скоропадський похований біля Глухова в церкві Гамаліїв. м-ря, ним фундованій.

Гетьм. К. Розумовський в Батурині (надгробний монумент).

Останній кошовий Задун. Січи О. Гладкий — в Олександрівську. Стоїть монумент на могилі.

Ще зберіглася могила К. Гордієнка.

Вас. Полєтика — в с. Корвинцях, Ромен. пов. на Полтавщині (див. В. Горленка, Южно-русс. очерки и портреты. К. 1898).

У Києві лежать: а) На Байковому: Мик. Ковалевський, Гр. Шеретюк (пам'ятник будовано на громадський кошт), А. Андрєвський (монумент з українськими написами); на рим.-кат. відділі цвинтаря лежить ще Богдан Ярошевський. б) На Щекавиці лежить К. Михальчук і тамже, коли не помиляюсь, лежить і П. Стебницький. в) На Аскольдовій могилі лежить В. Тарновський.

У Харкові два кладовища; одно на Холодній горі — там Квітка; друге міське — Гулак, Потебня, Вол. Александров (над ним висіпано високу могилу) і Кропивницький (дуже гарний монумент з бюстом).

М. Максимович лежить на Михайлівій Горі, на лівім березі Дніпра, напроти Шевченкової могили. Там гарний пам'ятник.

Ол. Лазаревський — в своїм селі Підлипному, Конотоп. пов.

Ів. Манжура похований у Катеринославі, але могила його затратилася. Ми шукали і не могли знайти на місці.

П. Чубинський — в Баринполі на Полтавщині.

Тр. Зінківський — в Бердянську, гарний монумент.

В. Доманицький — в с. Колодистому Звенигород. пов. на Київщині.

Прага.

Д. Дорошенко.

IV.

Читаючи „Український Некрополь“ (Стара Україна, 1924, VI), мені пригадалися ще:

1) Могила Михайла Кричевського під Лоевим (знімок, дуже слабенький, в моїх „Z dziejów Ukrainy“);

2) Могила Данила Нечая під Черемошним на Поділлі, — врешті

3) Могила митрополита Йосифа Нелюбовича-Тукальського в Мгарському монастирі під Лубнями (я оглядав її).

В. Литинський.

ХРОНІКА.

ПЕРЕД 10-ТИМИ РОКОВИНАМИ СМЕРТИ І. ФРАНКА.

(ДЕЗИДЕРАТИ).

Дня 28 мая 1926 р. буде 10 літ, як у Львові помер великий український письменник і учений Іван Франко. Роковини сі, зовсім певно, не проминуть без уваги українського громадянства. Та бажалосьби, щоб увага ся не обмежилася тільки до формальних поминок великого Покійника: жалібних академій, публіцистичних статей і т. п. Роковини сі повинні лишити по собі більш тріvkі сліди. Сліди, які грядучим українським поколінням свідчилиби про культуру сучасного українського покоління.

Як жеж найкраще і тріvkо помянути нам автора „Мойсея“ у 10-ті роковини його смерті?

Безперечно: найкращими і найтріvkійшими поминками Ів. Франка булиби передовсім написання і видання його життєпису. Життєпису — докладного, повного, в яким, крім біографії, булаб і характеристика та оцінка всього того, що Франко дав українській нації. Дезидерат се, що правда, великий. Та всеж таки він не утопія, коли за його зреалізовання взялосяб Наукове Товариство ім. Шевченка, в яким Франко працював невтомно майже через 20 літ.

Підготовчу роботу в тім напрямі Наукове Товариство, зрештою, вже почало. Маю на думці „Спис творів Івана Франка“, який зладив п. В. Дорошенко й який почала видавати Бібліографічна Комісія Н. Т. ім. Ш. у своїх „Матеріялах“. На жаль однак, згаданого спису досі появилася (ще в 1918 р.) тільки в. І, що обіймає меншу частину письменського доріvkу Франка (2044 ч.). Тому негайне видання дальшої частини згаданого „Спису“ — отсе бувби другий дезидерат з нагоди 10-ліття смерті Франка.

Не менш важним є зібрання і збереження всіх матеріальних памяток по Ів. Франкові. І в сій справі Наукове Товариство ім. Шевченка зробило вже початок. Воно набуло від родини Покійного всю його хатну обстанову та умістило її в своїм Музею, творячи в ньому »Кімнату Ів. Франка«. Кімната ся однак повинна стати завязком окремого „Музею Івана Франка“, в яким булиби зібране разом і зберігалось все, що має який небудь звязок з Франком. Туди повинна між ин. перейти, як музейний предмет, і бібліотека Ів. Франка, що тепер знаходиться у бі-

бліотеці Н. Т. ім. Ш., а також усі інші памятки по Франкові (з окрема — вся його переписка), що є по різних приватних руках. Зложити їх що до одної у згаданім Музею — отсе третій спосіб, яким сучасне українське покоління найкраще і тріvkо помянулоби Франка в 10-ті роковини його смерті.

Наконець іще оден дезидерат з нагоди 10-тих роковин смерті Ів. Франка. Се справа його могили. Справа ся дуже прикра. Вже 9 літ, як помер Франко, а на його могилі й досі нема ніякого (коли не брати під увагу пустої камяної плити, що прикриває гробницю) знаку, що вказувавби, хто в ній лежить. Буквально — ніякого! Богато Українців, більше і менше визначних, померло після Франка. І богато більше і менше визначних памятників стоїть уже на їх могилах. Тільки могила безперечно найвизначнішого після Шевченка Українця XIX—XX вв. отсе вже 9 літ стоїть без ніякого памятника — зовсім забута...

Та близькі 10 ті роковини смерті Ів. Франка мусять пригадати і його могилу українському громадянству. Час найвищий, щоби на могилі сій став памятник, достойний Того, хто в ній лежить.

На памятник Іванови Франкові зібрано, зрештою, вже якусь суму у Галичині і в Америці. І так, у „Ділі« за 1924 р. декілька разів появлявся зазив посилати жертви на памятник Ів. Франкові на адресу »Дністра«. А у філадельфійській „Америці« з 1924 р. ч. 133 читаємо про ухвалу 3-тього конгресу »Обеднання«, якою візвано американських Українців до складок »на закупно площі (!) під памятник Івана Франка у Львові« — і перший виказ такої складки, яку передано „Обеднанню“. Наконець, у »Ділі« з 1925 р. ч. 55 надрукована новинка, що в січні 1925 р. філадельфійське »Обеднання« вислало вже до краю на памятник Франка 50 ам. доларів.

Та хто в нас займається справою памятника на могилі Ів. Франка? Комітет, що zorganizувавсь був у Львові перед війною для вшановання 40-ліття письменської діяльності Ів. Франка, видавши ювілейний Збірник (»Привіт«) та зібравши ювілейний дар, перестав існувати. А про новий Комітет будови памятника Ів. Франкові ніхто в нас не чув іще.

Тому першим кроком до поставлення пам'ятника Ів. Франкові мусить бути зорганізовання спеціального ad hoc громадянського Комітету. Почин до цього повинен вийти з кругів самого громадянства. Та колиб ширше українське громадян-

ство і далі ставилося до справи сеї байдужно, тоді справу сю повинно взяти в свої руки Наукове Товариство ім. Шевченка. І з огляду на короткий час, який ділить нас від 10-тих роковин смерти Франка — негайно приступити до діла.

Ів. Кривецький.

БІБЛІОГРАФІЯ.

ОЦІНКИ Й ЗВІТИ.

Проф. Д. Дорошенко. Огляд української історіографії. Наклад Українського Університету в Празі. Прага, 1923. Ст. 221. 8°.

Нову книжку проф. Д. Дорошенка прочитав я з справжнім задоволенням. Давно вже відчувалася велика потреба дати загальний приступний курс української історіографії, курс потрібний не тільки спеціалісту з історії, але також і всім, хто працює над вивченням нашої літератури чи мови. Без знання історіографії годі писати, скажемо, курси літератури чи навіть мовознавства, — бож в історіографії як раз освітлюється багато тих явищ нашого життя, на яких тлі повставали твори літературні. Отже тепер цю помітну прогалину нашої науки хоч до певної міри заспокоєно новим курсом Д. Дорошенка. Написано книжку цілком доступно, виклад популярний і книжка безумовно принесе користь усім, хто працює в історії, літературі чи в мові.

На нову книжку Д. Дорошенка я дивлюся лише як на спробу дати короткий університетський підручник для своїх слухачів-студентів. Автор не ставив собі завдання написати строго наукового нового труда, — він лише зібрав до купи те, що дотепер вже зроблено для вивчення української історіографії. План своєї роботи довелося авторові уложити в значній мірі самому, бо до цього часу ми ще не мали суцільних курсів української історіографії.

Вважаю, що в скорім часі автору доведеться вдруге видавати свою книжку, а тому дозволю собі коротко висловити свої думки про цю книжку, головню про те, чого в цій книжці не знаходимо.

Відразу кидається ввічі при читанні книжки, що автор не дає детального опрeдeлення, що ж таке історіографія, який її зміст, які її межі (півречення про це на ст. 5 не беру до уваги). І дуже шкода, що автор відразу не зробив цього, — при точнішій та детальній опрeдeленні цієї науки автор певне натрапив би і відповідніший план для своєї праці. Не зазначив автор також і всіх помічних дисциплін для української історіографії, а тому його розуміння свого викладу вийшло дуже нерівним, — то він подає нам історіософію, то часом вирост лише бібліографічного покажчика.

Прогалиною в книжці Дорошенкової, — прогалиною, що гостро відчувається аж до кінця праці, єсть те, що автор не розпочав своєї праці доклад-

ним оповіданням про методи вивчення чи дослідження історії. А методи ж ці не були постійно однаковими, — вони мінялися з поступом науки, мінялися залежно від нового матеріалу, а також від нових методів помічних дисциплін: і кожного історика мусимо цінити з погляду тогочасних методів, а не з погляду нашого часу. Розвиткові історичних методів треба було присвятити один чи декілька окремих розділів в книжці, тоді б усе далше егало ясным, особливо мало підготовленому читачеві. Скажемо, на ст. 57 автор говорить про застарілість методів «Історія Руссов», — а про ціж методи — чи застарілі чи нові — читач в книжці нічого не знаходить.

Наконець план цілої книжки. Автор розповідає про вивчення нашої історії в хронологічній порядковій, — від літописця Нестора до наших днів. Історичні доби в житті нашого народу єсть разом з тим і розділи Історіографії Дорошенкової. З такою хронологічною схемою праці Дорошенка важко погодитися, бо українська історіографія розвивалася не тільки з життям своїм власним, — вона рівнялася й на історіографію наших сусідів, як близьких, так і далеких, скажемо, особливо що до методів історичного досліду, а часом і що до змісту самого досліду. Звичайно, малосприятливе для розвитку історичної науки своє життя — брак справжнього українського університету — дуже відбивалося на українській історіографії. Проте ж воно не спиняло її, проте ж воно все йшло вперед та вперед не дивлючись ні на які заборони. От тому в багатьох розділах праці Дорошенка помічається штучність обраного плану, бо доводиться занадто багато говорити про саме життя, а не про історіографію. Через такий план довелося авторові часто повторюватися і про одну особу чи один предмет говорити в багатьох місцях книжки. Невдачність обраного плану помітно кидається ввічі особливо в останніх розділах книжки: скажемо, найбільший розділ книжки, ст. 153—174: «Розвиток наукових дослідів української історії в 80—90 роках XIX століття» (штучний розділ) довелося звести просто до перерахування того, що за цей час було зроблено по окремих питаннях.

Чи не простіше було б авторові дати спочатку суцільний хронологічний огляд української історіографії, оминаючи бібліографічні деталі, але

більше спинившись на розвитку методів наукового дослідження історії; подати докладніші характеристики наших істориків, великих і малих; розповісти про все те, що допомагало, а що гальмувало вивчення своєї історії. Обв'язково треба докладно розповісти про помічні науки для історіографії, — скажемо такі, як література, мовознавство, етнографія, археологія, антропологія, палеографія, палеотипія, джерелографія і т. п. І вже по цьому приступити до бібліографії, але розбити її на десятки окремих питань, хоч би по схемі, як звичайно у нас укладається історію, але так, щоб читач відразу знайшов собі потрібну літературу на якесь питання чи історичний період.

Звичайно, громадянство з подякою прийме цю цікаву книжку, яка мусить бути підручною у кожного, хто працює на полі історії чи літератури, а навіть корисною буде вона й для історика мови. Муну тут ще підкреслити, що провідною ланкою по цій праці проходить неперервність української державної ідеї, і ця глибоко патріотична й правдива думка автора на кожній сторінці книжки тягне до себе увагу читача, збільшує інтерес і заохочує до національної праці. Це добра ознака всіх писань Д. Дорошенка.

І. Огівенко.

Іван Каманін — Олександра Вітвіцька. Водяні знаки на папері українських документів XVI і XVII вв. (1566—1651). (Збірник Історично-філологічного Відділу Української Академії Наук № 11). Київ 1923, Ст. 1—10. Таблиць. 4°.

Література водяних знаків з східної Європи почалася 100 років тому, з ідеєю вологодського купця І. Лаптева «Опытъ въ старинной русской дипломатикѣ», Петербург 1824 р.; пізніше вийшли праці К. Громонина «Изъясненіе знаковь, видимыхъ въ писчей бумагѣ» (Москва 1844) і основні праці Н. П. Лихачева «Бумага и бумажныя мельницы въ Московскомъ государствѣ» (Пб, 1891) та «Палеографическое значеніе бумажныхъ водныхъ знаковь» (Пб. 1899).

Дослід українських філігранів від 1896 р. вела п. Олександра Вітвіцька під керівництвом пок. Ів. Каманіна, переглядаючи систематично актові книги Центрального Архіва у Києві. Як вислід сеї праці у виданню Академії Наук появився багатий альбом водяних знаків з України 1566—1651 р., що дає 1336 різних філігранів. До праці долучена тільки коротка передмова, де пояснено хід дослідів. Тепер відкривається друга частина праці — означити, до котрих фабрик паперу належали зібрані знаки.

Замітимо, що серед знаків XVI в. віднаходимо також філіграні, що є на друках Федоро-

вича (пор. нашу замітку Папір українських друків Ів. Федоровича, Стара Україна, 1924, с. 45—46).

І. Крип'якевич.

Ілько Борщак. Ідея соборності України в Європі в минулому. По невиданих документах і стародавніх працях. Париж 1923. Ст. 26 + (2). 16°.

Чим даліше назад, в минулі століття, йдемо в історію України, тим більше цінного знаходимо в ній, тим більше є ми нацією: самі собою і в очах Європи.

Одною з таких цінностей є ідея соборності України.

Як розуміли ідею сю в нас у давніх часах, про се аж надто вимовно свідчать передовсім границі старих Українських Держав X—XIV ст. А далі: змагання найвизначніших українських гетьманів XVII—XVIII ст.

Правильному розумінню ідеї соборності України в минулому в нас відповідало таке ж розуміння згаданої ідеї в минулому і в зах. Європі. Показує се дуже наглядно п. Іл. Борщак у зазначеній вище книжечці.

На основі архівних документів, друків (старих і новіших — французьких, англійських, німецьких, італійських й ин.), а також старих географічних карт, від XVI ст. починаючи, автор констатує, що в XVI—XVIII ст., а подекуди пізніше ще, в зах. Європі розуміли дуже добре єдність українського племені та його території між Вислою, Карпатами, Чорним Морем і Московщиною, відрізняючи одночасно Русь-Україну від Москви. Розуміли краще нераз, ніж розуміємо се ми самі нині.

Книжечка п. І. Борщака — невеличкий, одначе дуже цікавий і цінний причинок до теми: Україна й Європа в минулому, над якою автор і працює спеціально.

Ів. Кривецький.

Byzantion.

На історичному конгресі, що був в Брюсселі в 1923 р., група византиністів, на чолі з професором брюссельського університету Henri Grégoire, вирішила заснувати міжнародний журнал византийських студій. Перший том такого журналу вийшов саме в світ в Брюсселі. Він уявляє собою гарно виданий з численними ілюстраціями том в 750 стор. Поміж авторами бачимо видатних византиністів всіх країн, крім України: Кондаков (вже покійний), Беес, Бенешевич, Бляншет, Діль, Gay, de Jerphanion, Лоран, Марінеско, Puig y Cadafalch, Millet. Журнал, певно, стане центром византийських студій в Зах. Європі. Конче потрібно, щоби українські византиністи увійшли з ним у зв'язок.

І. Б.

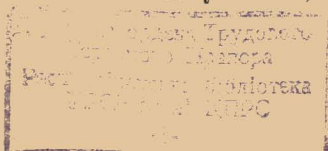
НОВІ КНИЖКИ.

Ом. Терлецький. Історія Української Держави. Т. II. Козацька доба. Львів, 1924. Ст. 304 + Карта. 16°.

М. Грушевський. З історії релігійної думки в Україні. (Ukrainian Sociological Institute). Львів, 1925. Ст. 160. В. 8°.

Акад. Ол. Шахматов — Акад. Аг. Кримський. Нариси з історії української мови та Хрестоматія з пам'яток письменської старо-українщини XI—XVIII вв. (Українська Академія Наук. Збірник історично-філологічного Відділу. № 12). Київ, 1924. IV + 208. 8°.

86163

Dr. E. Perfeckij. Sociálně - hospodářské poměry Podkarpatské Rusi ve století XIII—XV. S mapou Potkarpatska. V Bratislavě 1924. Ст. 148 + 1 мапка. В. 8°.

Проф. Хв. Тітов. Стара вища освіта в Київській Україні кінця XVI—поч. XIX в. (З 180 малюнками). (Українська Академія Наук. Збірник історично-філологічного Відділу. № 20). У Києві, 1924. З друкарні Української Академії Наук. Ст. II+13—432+(1). В. 8°.

Проф. Хв. Тітов. Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI—XVIII вв. Всебірка передмов до українських стародруків. (Українська Академія Наук. Збірник істор.-філ. Відділу. № 17). У Києві, 1924. Ст. II+8+546. В. 8°.

Д. Антонович. Триста років українського театру 1619—1919. Прага, 1925. Ст. 276. В. 8°.

Інж.-архітект В. Пещанський. Давні килими України. З 20 рисунками і 9 знімками. (Збірки Національного Музею у Львові). Львів, 1925. Ст. 14+28 табл. 4°.

В. Січинський. Дерев'яні дзвіниці і церкви Галицької України XVI—XIX ст. (Збірки Національного Музею у Львові). Львів, 1925. Ст. (4)+LXV табл. + 52. 4°.

Юліян Бачинський. Україна irredenta. Третє видання з передмовою В. Дорошенка і додатком:

Листування Ю. Бачинського з М. Драгомановом з приводу „України irredent-и“. Берлін, 1924. Ст. XXVIII+237. 8°.

М. Зеров. Нове українське письменство. Історичний нарис. Випуск перший. Вид. „Слово“ Київ, 1924. Ст. 136. 8°.

Літопис Української Революції: О. Дещенко. Матеріали й документи до історії української революції. 1917—1923. Т. II, кн. 4. Київ—Львів, 1923. Ст. 362+(2). В. 8°; Т. II, кн. 5. Т.—Львів, 1924. Ст. 398+II. В. 8°.

М. Полек. Життя Греків і Римлян класичного світа. Львів, 1925. Ст. XII+292 (з 115 ілюстр.). В. 8°.

Акад. А. Кримський. Історія Персії та її письменства. I. (Збірник історично-філологічного Відділу Української Академії Наук. № 3, в. 1.). Київ, 1923. Ст. 132+III. В. 8°.

Акад. А. Кримський. Історія Туреччини (Українська Академія Наук. Збірник Історично-філологічного Відділу. № 10). Київ, 1924. Ст. XII+226 (з 13 мал. із стародруків XVI—XVIII вв.). В. 8°.

Ол. Шульгин. Нариси з нової історії Європи. Прага, 1925. Ст. 219. В. 8°.

2001 n/08

